

Nr 476

Av herr Nilsson, Ferdinand, och herr Mattsson, om sänkning av
riksbankens diskonto, m. m.

(Lika lydande med motion nr 553 i Andra kammaren)

Beträffande riksbankens officiella diskonto torde gälla att det fungerar som ett slags »riktpris» på pengar för affärsbanker m. fl. Till »marginerna» där ovanpå återkommes senare. Ur anförd synpunkt innebär emellertid riksbanksdiskontots växlingar under ett årtionde icke oväsentliga hållpunkter för bedömandet av den ekonomiska utvecklingen under avsedd tid. Utgångsläget var 1952 ett diskonto av 3 procent. Under tiden 20/4 1953 till 19/4 1955 var diskontot $2\frac{3}{4}$ procent men höjdes därefter med 1 procent. Detta diskonto utjämnades den 23/11 1956, då en höjning skedde till 4 procent. I detta läge blev diskontot bestående till den 11/7 1957. Då — inför koalitionsregeringens förestående upplösning — höjdes diskontot till 5 procent. I detta läge har det blivit bestående med undantag av tiden 3/5 1958 till 15/1 1960, då en modifikation av högränteläget gjordes med en halv procent.

Den s. k. fulla sysselsättningen är av stort värde men innebär för näringslivet så vitt man kan finna permanenta risker för inflation. Åtgärder mot inflationsrisker har med något växlande framgång vidtagits i form av åtskilliga regleringar på skilda områden, punktbeskattning o. s. v., som man sökt avväga med hänsyn till läget. Av stor betydelse för inkomstutvecklingen och därmed för köpkraftens styrka har varit konjunkturen och dess återverkan på arbetsmarknaden. I den mån vår exportindustri kunnat tillgodogöra sig goda konjunkturen på världsmarknaden har detta medfört ett växande behov av arbetskraft och berett möjligheter att tillgodose kravet på höjda arbetslöner. Andra näringsgrenar, som av olika skäl ingalunda har kunnat glädja sig åt så gynnsamma förutsättningar, har fått söka följa med i löneutvecklingen för att inte mista nödvändig arbetskraft. Högkonjunkturen inom vissa näringsgrenar har sålunda bidragit att över hela fältet höja de anställdas löner, någonting som i och för sig är glädjande. Klart är dock att särskilt den mindre företagsamheten inom industri, hantverk, handel, jordbruk, trädgårdsodling o. s. v., som varit hänvisad i väsentlig mån till att vinna avsättning på hemmamarknaden eller över huvud taget under mindre gynnsamma förhållanden, kommit i press på grund av andras goda läge. Detta kan sägas utan att underskatta värdet för avsättningen inom landet av den ökade inkomsten.

Karakteristiskt för bedömande av betydelsen av arbetsmarknadens inverkan på inkomstnivåns höjning, ökad köpkraft och stegrad inflationsrisk är ett uttalande av en av förgrundsmännen i finansdepartementet i föredrag vid möte med ledande bankmän den 27 oktober 1961 (se Sv. Bankföreningens skrift nr 88 1961). Han berörde skatteunderlagets ökning med cirka 11 procent såväl 1960 som 1961 och jämförde denna med motsvarande siffra för 1958, som var 4,6 procent och för 1959 4,8 procent. I anslutning härtill fastslog talaren (s. 3) beträffande skatteunderlagets stora ökning de senaste åren att det är »definitivt icke önskvärt med en upprepning, eftersom ökningens storlek ju är ett bevis för att vi icke lyckats bemästra överkonjunkturen på arbetsmarknaden».

Man torde ha anledning utgå ifrån att det anförda uttrycker finansdepartementets uppfattning.

Utifrån vad som anförts angående ursprunget av det stora inflationsstrycket kan det vara av intresse att något bedöma medlen för inflationsbekämpandet och deras ändamålsenlighet. Detta särskilt med tanke på den omläggning som skett beträffande inflationsförsvaret under senare år. De regleringsåtgärder på olika områden som vidtagits under förra hälften av 1950-talet har i icke ringa omfattning avvecklats. Den extra bolagsskatten, som infördes dels för att något reducera de stora företagens vinster, dels också för att främja avskrivningar och konsolidering för framtida behov, har avskaffats. Tidigare vidtogs köpkraftavlyftande punktbeskattningsåtgärder med särskild syftning på lyxkonsumtionen. År 1959 efterträddes den extra bolagsskatten av en annan form av avlyftad köpkraft genom den allmänna varuskatten. Denna beskattning var riktad även och icke minst kännbart mot konsumtion av nödvändighetsvaror, livsmedel, även av enklaste slag, samt undantog inte ens den rena nödtriften. Det nya med den ändrade räntepolitiken, liksom med denna utformning av den nya konsumtionsbeskattningen, är att det i icke ringa mån blir de skuldsatta och människor i små omständigheter som får den kanske starkaste känningen av försvaret för penningvärdet. Gagnet går i motsvarande mån till ford ringsägarna och de bättre ställda som har vinst av att de andra får betala.

Meningen om räntevapnets förmåga att i detta läge verka inflationsbekämpande har varit starkt delade. I den mån man har att söka källan till inflationstrycket hos exportnäringarnas stora självfinansierande företag eller hos företag vilkas finansiering väsentligen sker i andra former än genom direkta bankkrediter — emissioner, obligationslån, utlandsförbindelser, exempelvis — berörs de föga av kostnader för växlar eller korttidskrediter inom landet. Deras kundkrets är att söka utomlands och beröres knappast av den svenska penningpolitikens verkningar. Men de direkta och indirekta verkningarna av sådana företags expansion och ökade arbetskraftsbehov kommer oavsett detta och blir kännbarare för inlands-

marknaden och småföretag som väsentligen arbetar för denna. Och de företagen får känna av den statliga kapitalransoneringen och de höga räntorna.

Att det är särskilt den mindre företagsamheten inom småindustri, handel, hantverk, jordbruk och trädgårdsodling m. fl. som får känna effekten av den kärva penningpolitiken torde vara obestridligt. Verkställda undersökningar ger klart vid handen att just den mindre företagsamheten fått svårigheter och fått begränsa sina investeringar när statsmakterna vidtagit åtgärder för att minska kreditgivningen (se Arvidssons undersökning i Ekonomisk Tidskrift 1956 samt konjunkturinstitutets undersökning på uppdrag av stabiliseringsutredningen 1957). De mindre företagen är mera beroende av bank- och leverantörskrediter. De stora företagen åter har som berörts bättre möjlighet till självfinansiering eller att få ut nyemissioner, obligationslån o. s. v. Man vet att kreditgivningen vid sidan av bankerna o. s. v. steg påtagligt under åren 1955 och 1956. Denna utlåning i form av kundkrediter och förskott synes, såsom framgår av företagskreditutredningens betänkande (SOU 1961:64), i relativt hög grad ha kommit de större företagen till godo. När de större företagen pressats av kreditrestriktioner har detta i sin tur återverkat i form av väsentligen reducerade möjligheter för de mindre att hos dessa erhålla krediter för maskininköp eller annat. Sålunda överlastas trycket av de statliga åtgärderna från de större och bärkraftigare företagen till mindre och svagare. En annan sak gäller de ökade svårigheterna beträffande växellån och relativt kortfristiga amorteringslån, som för småföretagare, jordbrukare och andra betyder så mycket. *Det måste slås fast, att det inte är från sådana håll som de stora inflationsriskerna kommer.*

Det fulla trycket av de statliga penningpolitiska åtgärderna koncentreras också på annat sätt till de mindre och svagare. Den s. k. prioriterade sektorn av kreditmarknaden, inom vilken också de stora krediterna till bostadsbyggandet förlagts, arbetar under andra villkor än den allmänna marknaden. Eftersom man verkligen vill att en omfattande produktion av bostäder skall komma till stånd och då man har klart för sig att det inte går att på villkor som gäller i allmänna marknaden producera bostäder, har man sålunda underlättat upplåningen och därtill genom ränteeftergifter och på annat sätt främjat sådana företag. Då för närvarande hyreskostnaderna dock torde utgöra 60 procent av bostadskostnaden förstår man betydelsen härav. Utan att i övrigt ta ställning i detta sammanhang till hur bostadsbyggandet skall finansieras kan man dock konstatera att det inte kan vara lättare att producera vad människorna behöver på andra områden av hemmamarknaden till priser som folk kan betala. Likaså konstaterar man att sålunda stora delar av näringslivet inte på samma sätt som den mindre företagsamheten, småindustri, hantverk, handel, jord-

bruk och trädgårdsodling, får känna trycket av de penningpolitiska åtgärderna, utan att dessa med största skärpa träffar dem som utgör ingenting eller föga av inflationsshot. Kreditrestriktioner och höga räntor borde därför icke få intaga den framträdande plats bland åtgärder för att motverka inflation som de fått sedan mitten av 1950-talet.

Att utlåningsräntorna är orimligt höga inser envar som har kännedom därom. Vissa variationer tillämpas, men genomsnittligt torde följande nu tillämpas: in-teckningslån $6\frac{1}{4}$ à $7\frac{1}{2}$ procent; byggnadskreditiv $6\frac{1}{4}$ procent jämte 1 procent kreditavgift på hela kreditivets belopp, kommuner dock en halv procent lägre ränta på låneloppet; borgenslån i regel 8 procent; varuväxlar $6\frac{1}{2}$ till $8\frac{1}{2}$ procent, vanligast kanske $7-7\frac{1}{2}$ procent; förlagsväxlar $7\frac{1}{2}-8$ procent, vanligen 8 procent. En hel del krediter ges i form av avbetalningsköp, då räntan vanligen torde ligga på 9 procent. Ett särskilt kapitel utgör den s. k. raka räntan vid avbetalningsköp, som i anförda exempel, då amortering sker per tre månader under tillsammans fem kvartal, medför att räntan sista kvartalet ligger oförändrad till penningbeloppet men i procent räknat är femdubblad ($8 \text{ procent} \times 5 = 40 \text{ procent}$). Det lär inte vara rimligt att de som är ansvariga för gällande kreditrestriktioner avfärdar sådant med att »man kan inte hindra folk att göra oförmånliga avbetalningskontrakt». Sammanhanget med svårigheterna att få lån är för envar som känner förhållandena uppenbart.

För småföretagsamhet lika väl som för jordbrukare med större börda av växlar och amorteringslån med kort amorteringstid framstår behovet av möjlighet att konvertera lånen med lång avbetalningstid och skälig ränta. Här torde tendensen bära uppmärksammas att ordna sådana lån i form av statliga garantilån till den allmänna sektorns ränta. För närvarande torde sådana lån i regel löpa med $6\frac{1}{2}$ procent ränta. Den statliga garantien har förtjänsten av att den inte är högre. Man frågar sig dock om människor som av olika skäl anses bära erhålla stöd i form av statlig garanti verkligen skall betala en ränta som avvägs för att dämpa överkonjunktur. Rent generellt kan sägas att de grupper det här gäller mest har kännning av överkonjunkturen i form av ökade omkostnader. Det är andra som gör de stora vinsterna. Rent groteskt förefallet det när av skördeskador drabbade jordbrukare skall erlägga sådana räntor — de har sannerligen ingen överkonjunktur, ingen överflödlig köpkraft som behöver pressas.

För närvarande räknar man med en viss mån av avmattning när det gäller viktiga grenar av exportindustrien. Vår finansminister har talat om en lugnare utveckling och mindre av överdriven efterfrågan på arbetskraft och kapital under 1962. Redan detta synes göra en räntesänkning aktuell. Men av vad som ovan anförts synes dessutom en viss återgång till en sundare, mindre uppdriven räntesättning vara motiverad. De höga räntorna

drabbar såsom berörts med full styrka där motståndskraften är minst på grund av svag ekonomi, liksom där faran för inflatoriskt tryck är relativt obetydlig, ofta ingen. Vad som faller i ögonen är även de breda marginalerna mellan kreditgivningen på den här berörda sektorn, mellan bankernas inlåningsräntor och de räntor som kräves vid dessa krediter. I den mån som dessa marginaler är motiverade av att bankerna tvingas att genom de höga likviditetskvoterna till lägre ränta subventionera vissa låneformer förtjänar att fastslås att dessa subventioner till vissa låntagare betalas av andra, som får betala den oskäligen räntan. Detta problem synes böra uppmärksammas, samtidigt som de höga marginalerna mellan kreditinstitutionernas in- och utlåning upptages till granskning. Det torde också vara en rimlig konsekvens dels av konjunkturläget, dels också av den relativt mindre roll räntan spelar i fråga om försvaret mot inflation att en avsevärd sänkning av riksbankens diskonto samt motsvarande justeringar av andra utlåningsräntor bör komma till stånd.

Därför föreslås,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om att en undersökning verkställes av skäligheten av de utav banker m. fl. tillämpade marginalerna mellan inlånings- och utlåningsräntan i syfte att i möjlig mån nedbringa den stora skillnaden;

att därvid även måtte beaktas i vilken mån bankernas utlåning till allmänheten kan röna inverkan av de likviditets- och kassakvoter som på grund av gällande bestämmelser tillämpas och de placeringar till lägre ränta som därvid ifrågakommer; samt

att riksdagen härvid även måtte uttala att åtgärder bör vidtagas dels genom en sänkning av riksbankens diskonto, dels genom förhandlingar med affärsbankerna för åvägbringande av sänkt ränta, särskilt på växlar och korta amorteringslån, icke underskridande en procent, och lättnader beträffande kreditrestriktionerna, som kan komma mindre företagare till del.

Stockholm den 26 januari 1962

Ferdinand Nilsson
i Kungsängen

T. V. Mattsson
